

PAPER DETAILS

TITLE: TURGUT UYAR'IN SIIRLERİNDE "BEN VE "ÖTEKİ"NİN ÖZGÜRLÜK VE KAÇIS İTKİSİ

AUTHORS: Veysel SAHİN

PAGES: 97-122

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/500951>

TURGUT UYAR'IN ŞİİRLERİNDE “BEN VE “ÖTEKİ”NİN ÖZGÜRLÜK VE KAÇIŞ İTKİSİ

Veysel ŞAHİN*

Özet

İnsanın kendi “ben”i ve “öteki”ne, doğa, mekân ve zamana yabancı olması, ontolojik olarak yalnızlık ve özgür olma güçsüzlüğü yaratır. İnsan, bu durumda kendisi ve başkaları arasında bir seçim yapar. Bu seçim esnasında insan özgürlüğünü ekonomik, kültürel, dinî ve siyasî olarak sağlayamazsa kendini güvenlikten yoksun, sıkışmış ve kuşatılmış hisseder. İnsanın kendini tutunma noktalarından yoksun ve boşlukta hissetmesi, varoluşun ayrılmaz bir parçası olarak özgürlük ve özgür olma duygusunu çekilmez bir hale getirir. Bu durumda insan özgürlük duygusundan uzaklaşarak kendini özgürlükten yoksun bırakır.

Modern insanın özgür iradesiyle kendini kurma isteği, içinde yaşadığı dünyada varoluş olarak güvensiz, yalnız, terk edilmiş ve “öteki” hissetmesine neden olur. Uyar’a göre özgürlük, varoluşunun belirlenmemiş bilinci ve bilgisine varmaktır. İnsanın kendisini belirleyen varoluşunun bilincine varamaması, şairin de kendi “ben”i ve “öteki ben”ini bir varoluş olarak ortaya çıkarmasını sağlar.

Uyar’ın “ben” ve “öteki ben”in” içinde yaşadığı mekânın buradallığını şimdide yaşamaması, onun ötelere, bilinçaltına ve düşlere yönelmesine neden olur. Şairin kaçış durumunu varoluşsal bir sorunsal olarak ele aldığı şiirlerinde “ben” kendini ve içtenlik değerlerini keşfetmek için bilinçaltına sığınır.

Anahtar Kelimeler: Turgut Uyar, ben, öteki, özgürlük, varoluş, kaçış, sığınma.

* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

THE FREEDOM AND ESCAPE OF “ME AND THE OTHER” IN THE POEMS OF TURGUT UYAR

Abstract

The fact that man is alien to his own “I” and “the other”, to nature, to space and time creates ontologically the weakness of being alone and free in him. In this case, a person makes a choice between himself and others. In this election, if human freedom cannot be achieved economically, culturally, religiously and politically, it feels insecure, trapped and besieged. The feeling of self-restraint and emptiness makes the feeling of freedom and freedom intolerable as an integral part of existence. In this case, the human is deprived of freedom by moving away from the feeling of freedom.

The desire of modern man to set himself up with free will causes him to feel insecure, lonely, abandoned and “the other” in the world he lives in. According to Uyar, freedom is to reach the unresolved consciousness and knowledge of its existence. The inability of man to reach the consciousness of his self-determining existence enables the poet to reveal his own “I” and “the other” as an existence.

According to Uyar, “I” and “the other” the place where he lives in this place cannot live now, causes him to go beyond, subconsciously and dreams. In his poems, which the poet considers the escape situation as an existential problem, “I” seeks refuge in his subconscious to discover himself and his values of sincerity.

Key words: Turgut Uyar, I, the other, freedom, existence, escape, asylum.

GİRİŞ

Özne, kendi varlığının sınırlarını kavradıkça özgür olma duygusunu yaşar. Öznenin kendi varlığı ve sınırlarını bu dünyada açıklamaya çalışması, onun “ben” ve “öteki ben”ini özgürlüğe giden süreçte yeniden kurup tanımlamasını gerekli kılar. “Ben” ve “öteki”nin kendi oluş gerçekliği olan özgürlüğü “*insan gerçekliği*”nin varlığından ayırmak imkânsızdır.” (Sartre, 2010: 75). İnsanın varlığı ile ayrılmaz bir bağ kuran özgürlük, içteki “ben” ve “öteki”nin kendi gerçekliğinin dışarıya açılmasını gerekli kılar. “Ben” ve “öteki”nin gerçekliğinin yansıması olarak “*bütün özlerin temeli özgürlüktür.*” (Sartre, 2010: 557). Bu yüzden insan özgür bir “ben” ve “öteki” olarak kendi özünü bütün yönleriyle kendi dışına ve içine aktarır. Jean Paul Sartre, “insan kendi dışında vardır, kendi dışına çıkarak var olur, ancak dışa atılarak dışta kendini yitirerek varlaşır.” (Sartre, 1985: 98) diyerek insanın dışa atılarak kendi bireysel varlığını, özünü ve özgürlüğünü kavradığını vurgular. Nitekim insan dıştaki dünyanın ayrılmaz bir parçasıdır ve onun dünyada sorumlulukları vardır. İnsan dış dünyadaki sorumluluklarını bireysel olarak kavradıkça tek başınlığını algılar ve kendine sınır ve kuşatmalar çizer. Bu kuşatma sonrasında insan, “ben” ve “öteki” arasında kendi benliğini bulma yönünde varoluşsal bir atılım yaşar. Bu bakımdan “insan varoluşu ve özgürlüğü daha baştan birbirinden ayrılmaz iki ögesi” (Fromm, 2012: 33) olarak insanı özgür olma eylemine iter.

İnsanın kendi “ben”i ve “öteki ben”ine, doğaya, mekân ve zamana yabancı olması, ontolojik olarak onda yalnızlık ve özgür olma güçsüzlüğünü yaratır. İnsan bu durumda kendisi ve başkaları arasında bir seçim yapar. Bu seçim esnasında insan özgürlüğünü ekonomik, kültürel, dinî ve siyasî olarak sağlayamazsa kendini güvenlikten yoksun, sıkışmış ve kuşatılmış hisseder. İnsanın kendini tutunma noktalarından yoksun ve boşlukta hissetmesi, varoluşun ayrılmaz bir parçası olarak özgürlük ve özgür olma duygusunu çekilmez bir hale getirir. Bu durumda insan özgürlükten kaçarak kendini özgürlükten yoksun bırakır. İnsanın kendini özgürlükten yoksun bırakması, belirsizlik duygusundan kurtulup kendine yeni sığınak bulmasına da neden olur.

Modern dünyada insan kendi özgürlüğünü bireysel olarak kavrar. Modern insan için “*özgür olmak, kişi olarak var olmakla aynı şeydir*” (Karakaya, 2016: 84). Modern insanın özgür iradesiyle kendini kurma isteği, içinde yaşadığı dünyada varoluşsal olarak güvensiz, yalnız, terk edilmiş ve “öteki” hissetmesine neden olur. Nitekim “*İkinci Yeni dönemin sosyal, siyasal buhranlarından doğrudan beslenen Türk şiir tarihinde ikinci bir istibdat dönemi gibidir. Bir anlamda dö-*

nem şiirine yöneltilen realiteden uzak olması iddiasının Uyar şiirinde fazla yer edinmemesi onun için hafifletici, iyi hallerden birisidir.” (Arslan, 2012: 4). Bu açıdan İkinci Yeni şairleri de bu dünyanın bireyleri olarak kendi güvensizliklerini ya da başarısızlıklarını özgür olma ya da özgür yapma sorunsalına dönüştürerek içinde yaşadıkları dünyayı özgür iradeleri ile yeniden kurma eylemine girişirler. Bu süreçte Turgut Uyar, içinde taşıdığı varoluşsal tutunma çabalarını özgürlük duygusuyla bütünleştirerek şiir evrenine taşır.

Uyar’a göre özgürlük, varoluşunun belirlenmemiş bilinci ve bilgisine varmaktır. İnsanın kendisini belirleyen varoluşunun bilincine varamaması, şairin de kendi “ben”i ve “öteki ben”ini bir varoluş olarak ortaya çıkarmasını sağlar. Uyar’ın şiirlerinde özgürlük “*ötekinin kolektif taleplerine kayıtsız kalan biçimsel özgürlükten*” (Besnier, 2016: 52) ziyade onun taleplerine kulak vererek içinde yaşadığı dünyayı anlamlı kılar. Uyar’ın şiirlerinde özgürlük, varoluşçuların özgürlük anlayışı çerçevesinde gelişir. Uyar’ın, kendine, kendi “ben”i ve “öteki ben”ine çevresine bakışı onun bunaltı ve çatışma yaşamasına neden olur. Bunaltı ve çatışma şairin “ben”i ve “öteki ben”i ile çatışmasına neden olduğu gibi onun “*başkaldırma özgürlüğü*” (Fromm, 1985: 13) içinde seçimler yaparak başka değerlere sığınmasını sağlar.

Uyar’ın şiirlerinde özgürlük duygusu, absürdün bilincine varan insanın kendine sınırlar çizip eylemlerde bulunmasını gerektirir. Şair kendi olma sorumluluğunu özgürlük olgusu ile bütünleştirirken varlığın kendi özünü kavramaya çalışır. Bu bakımdan Uyar’ın şiirlerinde varlığın kendisi için özgürlük, bireyin kendi varlığını keşfetme sürecidir.

1. “Ben” ve “Öteki”nin Özgürlük İtkisi

1.1. Bireyin Kendi “Ben”i ve “Öteki Ben”ini Sev(me)me Özgürlüğü

İnsanın kendisi için kendi varlığının benlik alanlarını tanıması, onun özgür olması için bir ön koşuldur. İnsanın kendisi olma sorumluluğu onun kendi “ben”i ve “öteki ben”ini seçmesini gerekli kılar. Uyar’ın şiirlerinde özne, kendi bireysel özgürlüğünü seçebilmesi açısından “kendi için varlık” (Sartre, 2010: 43) olmak sürecini bir sorunsala dönüştürür. Bireyin “kendi için varlık” anlayışını sınıflandırılmış bir biçime dönüştürmesi, “*özgürlük istenci ve tutkuların varoluşundan başka bir şey değildir.*” (Adugit, 2013: 89). Turgut Uyar’ın şiirlerinde şiir öznesinin “kendi için varlık” olarak kendini kavraması, “ben” ve “öteki ben”in özgür olma sorumluluğundan kaynaklanır. Turgut Uyar için “ben”in özgürlüğü, onun varoluş sürecini açılar. Turgut Uyar, şiirlerinde bireye “*sürekli bir var olma öz-*

gürlüğü ver(erek)” (Sartre, 1985: 44) onun kendi sınırlarını ya da sınırsızlıklarını kavramasını sağlar. Bu süreçte ölüm, yalnızlık, “ötekileşme”, huzursuzluk, mutsuzluk ve özgür olma durumunu yaratır ya da özgür olma durumunu sınırlar. Şair özgürlüğün sınırlarını “ben” ve “öteki”nin içine dalarak ortaya koyar. “Ben” ve “öteki”nin özgürlük durumu, kentli yaşamın kuşatılmışlığından kurtuluş, kadınların dünyasında var oluş, yalnızlığın evreninde kendi olma süreci ile birlikte ele alınır. Bu bağlamda özgür olma durumu kendi olma, kendilik sürecine ulaşmanın ön koşuludur. Şair “Yalağuz” şiirinde;

*“Bektaş mayıs böceği kadar yalnızdı,
Esaretinde hürriyetinde sevdasında,
Üç yaşında da yalnızdı, on beşte de, seksende de,
Yağmurların altında, bulakların kenarında.
Türküsünde, koşmasında, şarkısında,
Tamamda da noksanda da,
Papatya gibi yalnızdı, kuşyemi gibi yalnızdı.”*

(Uyar, 2015, Yalağuz, 21).

“Ben”in ontolojik anlamda yaşadığı yalnızlık, tek başınlık ve hiçlik bir olamama, kendini kuramama sürecidir. Şiir öznesi Bektaş’ın dünyadaki tek başınlığı ya da dünyaya istemeden atılması, onun özgür iradesi dışında gerçekleşir. Varoluşçulara göre insanın dünyaya atılması, onun kendisini ve etrafını absürt bir anlayışla ötelemesine neden olur. Bektaş’ın yaşama dair her şeyi yalnızlığına benzetmesi, onun özgürlüğünün kendi iradesi dışında başka varlıklarla ilişki halinde olduğunu gösterir. Kendisine verilen yaşamı sürdürmekten başka bir seçenek sunulmayan Bektaş, bu yönüyle kendi varlığı ve etrafındaki varlıklarla bir “ötekilik” durumu yaratır. İnsanın içine atıldığı hayatı yaşamak zorunda olması, onun özgür olmadığını ortaya koyar. Şiirde kuşatılmışlığı trajik boyuta taşıyan “papatya gibi yalnız” dizesi, özgürlüğü elinde olmayan bireylerin çaresizliğini gösterir. Bu bakımdan “ben” ve “öteki” kendisi dışındaki sınırlandırılmışlığı yüzünden özgürlüğünü yitirir. Ancak her insan esaretinin sevdalısı olduğu gibi hürriyetin yani özgürlüğünün de sevdalısıdır. Şiirde yer alan “Esaretinde hürriyetinde sevdasına” dizesi bireyin kendi “ben” ve “öteki ben”ini seçme özgürlüğü sevdalısı olduğunu vurgular. Fromm, “*sevgi özgürlüğün çocuğudur. O asla zorbalığın çocuğu olamaz*” (Fromm, 1985: 36) diyerek sevgi ve özgürlük arasındaki kopmaz bağı dile getirir. Her şey “öteki”nin varlığı ile anlama ulaştığı için Uyar şiirde “hürriyet ve esaretin” birlikte bir sevdaya dönüştüğünü dile getirir. Şiirde umutsuzluk ve çare-

sizlik Bektaş'ın bütün benliğini kuşatmış onun özgürlük atılımlarını silip yalıtık hale getirmiştir. Bu durumun köyde yaşayan bireylerin üzerinden verilmesi, özgürlük sorunsalının ontolojik bir durum olduğunu gösterir.

Uyar, “Memur Karısı” şiirinde de özgürlüğü elinden alınan “ben”in, hayata “öteki” olmasını irdeler. Hayatını başkalarına adayan şiir öznesi, modern yaşamın ortaya çıkardığı iş hayatının insana sunduğu özgürlük yitimi durumunu ortaya koyar. Memur karısının yaşamak zorunda kaldığı hayat, onun özgürlük alanlarını ihlal ettiği gibi, kendi “ben”i ve içtenlik değerlerini kurmasına da yardımcı olur. Uyar bu şiirden yola çıkarak metalaşan yaşamın kadının özgürlüğünü nasıl elinden alarak onu, mahkûm yaşama ittiğini ifade eder. “Memur Karısı” şiirinde;

“Ya bir bakış, ya bir vaad peşinde

Nasip budur deyip boyun eğmişsin.

Hamım, kadın tazeyken onbeşinde...”

(Uyar, 2015, Memur Karısı, 25)

diyen Uyar, genç bir kadının özgürlükten yoksun oluşunu bir istenç özgürlüğüne dönüştürerek ele alır. Şiir öznesi kadının yaşamın insanı kuşatan metalaşmış yüzüne boyun eğmesi, özgürlükten yoksun olduğunu gösterir. Şiirdeki “Tükettin ömrünü dağ başlarında” mısraı özgürlükten yoksun oluşun genç bir kadını kendi evreninin dışında “öteki” bir yaşam sürdürdüğünü ortaya koyar. Turgut Uyar’a göre modern hayatın insanları yitikleştirmesi, özünde bir özgürlük algısı yaratma sancısıdır. İnsanların kapitalist yaşamda çalışmak zorunda oluşu ve birden kendi yurtlarından kopması, bireysel anlamda özgürlüklerin yitirilmesi anlamına gelir. Nitekim şiirdeki anlatıcı “ben”, memur karısının özgürlükten yoksun oluşunu kendi benliğinden koparılmış, kendi özgürlüğünü kavrayamamış bir kimlik olarak açılar. Kendini mutsuzluk diyarına öteleyen kadın, idealist kadına dönüştürmedikçe kendi bireysel özgürlüğünü yitirir. Bu açıdan Uyar’a göre kendini başka ideallere adayan bireyler, varoluşsal olarak kendi özüne yabancı, kendi özgürlüğünü yitirmiş kimselerdir.

Uyar’ın şiirlerinde dünyada olmak; yaşamak, garip olmak, kimsesiz olmak anlamlarına gelir. İnsanın istemeden içine atıldığı dünya, onun özgürlüğünün elinde olmadığı duygusunu hissettirir;

“Yaşamak ne kadar çekilmez gelse de arasıra

Bu görmek, bu sevmek, bu aciz sıcaklığı tende”

(Uyar, 2015, Ölüme Dair Konuşmalar 5, 28).

*“Älemde neyim var gözlerimden gayrı
Her yolun, her menzilin sevdalıyım.
Bir kuş, bir bıçak, bir balık dipdiri
Dünyanın sonundan yüzyıllar evvel
Ben bir garip insan bıkmış, usanmış.”*

(Uyar, 2015, ...Se Turnam, 50).

*“Yaz yağmurları misali yıllarca
Yağmış durmuşum kendi içime.
Zaten dünya öyle dünya ki kim kime
Herkes kendi derdinde anca,
Herkesin yüreği lime lime..”*

(Uyar, 2015, Kadere ve Gölüme Dair, 60).

Şaire göre yaşam, insanın özgürlüğünü kısıtlayan en önemli olgudur. Yaşamın ağına takılan insan, kendine verilen zamanı kendi özgür iradesi dışında yaşamaktadır. Uyar bu duruma başkaldırır. Nitekim yaşamak demek zaman ve mekân tabii olmak demektir. Bu yüzden yaşam, özgürlüğünün önünde en büyük engeldir. Her ne kadar insan, içinde yaşadığı dünyayı değiştirse de ona her zaman tabidir. Bu yüzden yaşam, insana “çekilmez” bir hayat sürme trajedisini sunar.

Özgürlüğü elinde olmayan ve bunu hep kuşku ile kavrayan insan, kendi varlığını bu dünyada sürekli bunaltı olarak duyumsar. Bu durumu “Ben bir garip insan, bıkmış usanmış” diyerek ifade eden şair, “garip” kavramını “dünya” kavramıyla ilişkilendirerek özgürlük arzusunu, özgür olamama duygusuna dönüştürür. Uyar’ın dünyayı insanın özgürlüğünü sınırlandıran bunaltı, usanç ve bıkmışlık yerine dönüştürmesi, insanın dünyada ontolojik olarak özgürlüğü hiçbir zaman kuramayacağını vurgular. Uyar’a göre dünyanın insanı bireyselleştirmesi, bireyin kendini fark etmesi anlamına gelse de birey bu fark edişle kendini parçalanmış hisseder. İnsanın kendi bireyselliğinde özgürlüğü araması, insanın atılmışlığını ve tek başlılığını kavramasıyla “ötekileşme” sorununa dönüşür. İnsan, dünyanın değerleri ile “öteki” oldukça kendi “ben”ini ve “öteki ben”ini bir fark edişler bütününe dönüştürür. Ancak insanın dünyada sıkıntılarla örülü olması, onun hiçbir zaman özgür olamayacağını ortaya koyar.

Uyar’ın şiirlerinde dünyanın kuşatılmışlığının en derinden yaşandığı yer, kent ve kentli yaşamıdır. İnsanın hayatını modern yaşamla açışlamaya çalışması

ve bunun için de yeni değerler üretmesi, modern insanı özgürlüğünden kopardığı gibi onu kendi eliyle yarattığı varlık ve nesnelerin kölesi haline getirir. Uyar'ın şiirlerinde nesne, varlık ve düzenin esiri olan “ben”, şehrin insanı nesnelleştiren düzeninde “unutulmuş bir bilinçtir.” (Bumin, 2001: 25). Nesnelerin ve nesneleşen yaşamın içinde kendini unutan bilinç, böylece kendi bireysel özgürlüğünü unuttur. Uyar'ın şiirlerinde “ben”i ve “öteki ben”i şehrin sınırlandırılmışlığından kurtarma süreci, özel ve öznel bir fark edişe dönüşerek okuyucuya kavratılır. Akçaburgazlı Yekta, terziler, tel cambaz, ölü yıkayıcıları, Rüksan, Azra, Faliha, Gülbeyaz ve Adile'nin bireysel özgürlüklerini bulmaya çalıştığı şehir, özgürlüğün ötelendiği bir mekândır. İnsanın özgürlük açılımlarını yok eden kent ve yaşamı, içinde yaşayan bireylerin “ben”i ve “öteki ben”ini tahrip eder. Bu yüzden şehir kimsesizlik, yalnızlık, mutsuzluk ve huzursuzluğu doğurur.

Uyar'ın şiir özneli kentli yalnızlıklarını başka şehir, insan ve yerlere taşıdıkça orada yaşayan insanların mutsuzluğu, şehrin metalaşan yaşamı içinde varoluşsal bir çatışmaya dönüşür. Kendi “ben”i ve “öteki ben”ini şehrin nesnelleşen yaşamı içinde eriyip metalaştığını algılayan Uyar, anlatı kişileri vasıtasıyla yeniden bir başkaldırı içine girer. Bu yüzden kapitalist yaşamın insanı gün ve zamanlara bölen yapısı, özgürlük bilincinin kaçak yaşama bilinci ile çatışmasına neden olur. Uyar, şehirdeki kaçak yaşamları, insanların özgürlükten yoksun, yenilgilerle dolu yaşamları olarak görür;

“Hiç umurumda değil yoksa yalnızlıklar, bozuk paralar, uzun boylu ayışıkları, gelip gelip giden sarhoşluklar, sabahleyin yalnız yatakta az az üşümek, hani insanın kendi kendini bulamadığı, hatırlayamadığı saatler...”

(Uyar, 2015, Kaçak Yaşama Yergisi, 125).

“O benim bildiğim sevdiğim bellediğim güneş diye bellediğim güneş değildi odadaki

Mor tozlu hahlarda iplik döküntülerinde oymalı cıgara masalarında o değildi

Perdenin arkalarındaki oydu bir çıksam karşılaştırdım oydu vurulurdum çıksam

O benim bildiğim sevdiğim güneş diye bellediğim güneş değildi odanın içindeki

Bu güneşi değiştiren evlerde terzilik yapılır giyimler prova edilir”

(Uyar, 2015, Güneşi Kötü O Evler, 132).

Uyar, şehri insanın kendi “ben”ini bulmada kısıtlayıcı bir mekân olarak görür. Modern insanın şehirli yalnızlığı, onun mutsuzluğunun önünde en büyük engel olarak gören Uyar, “ben”in şehrin kuşatmalarından dolayı “kendi olmama” sorunsalını şiirlerinde ele alır. Şehirde nesnelleşen yaşam, içtenlik değerlerini ortadan kaldırdığı için öznenin kendini özgürce kurmasına engel olur. Bu yüzden insan kendini şehrin yitik, özgürlüğü elinden alınmış bir varlık olarak görür. Ayrıca insanın kendini ve benlik alanlarını şehirde kuramaması, “insanın kendini bulamadığı durumlar” yaratır.

İnsanın kendi eliyle kurduğu kent yaşamının kölesi olması ve oradaki değerlere dönüşmek için yaşamın nesneler dünyasının efendisi olarak görmesi, ontolojik olarak insanın özgürlük anlayışını yok eder. Bu yüzden Yekta, kendi özgürlüğü için kimi zaman cinselliğe, kadına, bilinçaltına sığınır Uyar, şiirlerinde şehre sığınma duygusunu özgürlük yolunda bir tutunma noktası olarak görür. Yekta’nın Akçaburgazlı yalnızlığını alarak geldiği kent yaşamı, onun için kısmen yeni özgürlük nesneleri ve olguları yaratsa da Yekta ilk önce kendi özgürlüğünü yitirir. Onun özgür olmak için geldiği şehir, onun kimliğinde şehre gelen bütün bireylerin yenilgi günlüğüne dönüşür. Şehirdeki evlerin içinde sürdürülen ve oradan sokaklara taşınan bu içtenlikten yoksun yeni yaşam, insanların kendilerine ve özgürlüklerine perde çekerek içe kapanmasına neden olur. Bu yüzden Uyar, şehirli yaşamı içe kapanık ve bireysel yaşamı da güneşli kötü evler olarak niteler. Evlerin evrensel değerlerini yitirmesi, o evlerdeki yaşamları tutsak, yalıtık ve içtenlikten yoksun bir yapıya dönüştürür. Şehirde yaşamaya dair yapılan her prova, “ben” ve “öteki ben”in kendini seçme ve özgürlüğünü kanıksamasında geçici bir kimlik kazanımıdır. Nitekim Yekta’nın güneşi kötü o evlerde yaşadığı gizli aşk ve cinsel doyumlar, Yekta’yı cinsel yönden tamlığa ulaştırırsa da Yekta her ilişki sonrası kendi benliğinden ve değerlerinden bir şeyler kaybeder. Şairin Yekta, tel cambaz ve terzilerin kimliğinde insanın şehir yaşamındaki özgürlük durumunu ortaya koyması, bu durumun zamanla varoluşsal bir soruna dönüştüğünü gösterir.

Yekta’nın, Gülbeyaz’la yaşadığı yasak aşkın ortaya çıkışı ve Sinan’ın bu durumu mahkemeye taşıması, ahlaki açıdan yozlaşmışlığı teşhir etmiş gibi görünse de özelde Yekta ve Gülbeyaz’ın cinsel özgürlüğünün açılımını tahrip eder;

“O, Sinan bizi kovmadı.

İnsanların adaletini, yani öcü, aramaya başvurdu.

Bizi yakaladılar.

Yani Gülbeyaz’ı ve beni, Beni. Akçaburgazlı Yekta’yı,

otuzunda.

Yargıçların katına diktiler umudum nerededir.

Bizim inanarak ettiğimizi yerlere çaldılar, ululuğu nerededir.

Biz onu bulmuştuk, tükürdüler.

Bizi kirllettiler, yazıklar oldu bize.

Benim donumu ve Gülbeyaz 'ın donunu

Ve yattığımız yatağın örtüsünü

Yüreksiz kişilere gösterip onları güldürdüler.”

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur, 141).

Yekta'nın cinsel özgürlüğünü Gülbeyaz'ın kimliğinde yaşaması, “öteki ben”in özgürlük atılımıdır. Yekta'nın bütün ahlakî değerlerin kuşatılmasından kurtularak “öteki ben”in arzusunu yerine getirmesi, bireysel açıdan kendini gerçekleştirme- dir. Ancak şiirin son kısmında “öteki ben”in özgürlük eylemi olan gizli aşkın ahlakî ve töresel değerlerle yargılanması, “ben”in özgürlük alanını ihlal eder. Şiir öznesi Yekta'nın özgür eylemi olan cinsellik, düşünsel boyutta Yekta ile Gülbeyaz'ı bütün- leştirir de onların ahlak dışı özgür olma eylemi toplum tarafından ayıplanır.

Turgut Uyar, şiirlerinde şehirli yalnızlığı cinsellik olarak ele alır. Şehirli insan- ların yalnızlığı istemesi, cinsel yönden arzularının nesnesi ile bütünleşme çabasıdır. Bu yüzden Rüksan yalnızlığı özgür olma ve kalma durumu olarak görür. Rüksan'a göre şehirde yalnız kalmanın güçleşmesi, özgürlük düşüncesinin güçleşmesidir;

“Rüksan -Yalnız kalabilmek gitgide güçleşiyor

Eğer aşk bu ise imrenirim doğrusu

Ben örneğin ben

Deli örümcekler gibi yalnızlığa vurgun”

(Uyar, 2015, Toprak Çömlek Hikâyesi, 156).

Şiirde Rüksan'ın yalnızlığı özlemesi ve yalnızlığı araması, onun yalnızlığı özgür olma durumu olarak kavramasından kaynaklanır. Uyar'ın ilk dönem şiirle- rinde yalnızlık ötelenirken “Dünyanın En Güzel Arabistan'ı” adlı eseri ve sonra- sında yazılan şiirlerde aranan, istenen ve bulunmaya çalışılan bir değere dönüşür. Şiir öznesi Rüksan'ın da yalnızlığı istemesi, “Deli örümcekler gibi yalnızlığa vur- gun” olması, yalnızlığın “ben” ya da “öteki” olma durumunu yaratmasından kay- naklanır. Şiirde Rüksan'ın kimliğinde kalabalıklaşan şehir yaşamı, insanın “öteki

ben”inin arzularıyla baş başa kalmasında irdelenir. Şiirde yalnız olma isteği, aslında cinsel yönden özgür bir şekilde kendini tamamlama isteğidir. Uyar’ın şiirlerindeki cinsellik bu yönüyle kişiyi özgürlüğe taşıyan, kendi ve benlik alanlarını tanımasını sağlayan bir olguya dönüşür. Bu durum yine aynı şiirde Adile, tarafından da dile getirilir.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde özgürlüğü sınırlayıcı en önemli olgu ölümdür. İnsan kendi özgürlüğünü her hatırladığında ölümlü olduğunu da hatırlar. Bu yüzden insanın özgürlüğü her zaman ölüme mahkûmdur. Uyar, insanın özgürlüğünün ölüm karşısındaki mahkûmiyetini derin ve sancılı bir şekilde yaşar. Bu yüzden Uyar’ın şiirlerinin temel izleklerinden biri de ölümdür. Ölümün insanın özgürlüğünü sınırlaması, onun zamanla kuşatılmışlık duygusundan kaynaklanır. Uyar da ölümün insanın özgürlüğünü kısıtlayan yapısına ironik olarak övgüler dizerek anlatır;

“Hangisine tasa edeceğiz, şaştık.

“Ölüm derdi, kalım derdi” derken

Dimyata pirince giden misali,

Yolun ortasına ulaştık...”

(Uyar, 2015, Ölüme Dair Konuşmalar 2, 27).

“Ayakların vardı. Numarası bir kalıba uygun ama

rahatsız. Başta sabırsız ve kahraman. Sonda

geceyi uzun uzun bölen ve sonuna gitmeyen.

Öbür ayaklan kışkırtmayan. Sakalları artık

tükenmiş uzamaktan.

(Uyar, 2015, Övgü, Ölüye, 220).

“sarı suratlı ölüm mü

kurşun ip kanser baldıran

herkes korkuyor ondan

ben de çok korkuyorum

bir rüzgâr giriyor tenime

bir rüzgâr

nasıl olsa herkes bilir anlatmam”

(Uyar, 2015, Ölümle Başlayan, 611).

Uyar yukarıdaki şiirlerde ölümü insan yaşamının en büyük yıkıcı tehdidi olarak görür. Ölümün insanın yaşamını hayatla birlikte kuşatması, şair için ontolojik anlamda özgürlük ve mutluluğun, insanın elinden alınmasıdır. Modern insanın, “bireyselliğini kazanmış, özgürlüğüne ve bağımsızlığına kavuşmuş” (Fromm, 1994: XXX) olmasına rağmen “ölüm ve dirim” arasına sıkışması, ontolojik olarak hiçbir zaman özgür olamayacağını vurgular. İnsanın “ölüm ile dirim” arasında arafta oluşu, şaire göre insanın özgürce yaşamını seçememesini vurgular. İnsanın ölümle yaşama karşı tavrı, onun bu iki değere istemeden bağımlı kalmasına neden olur. Nitekim “Her insanın farklı alanlarda bağımlılık eğilimleri vardır.” (Gençtan, 1997: 281). Uyar için hayat ve ölüm insanın istemeyerek bağlı olduğu iki önemli yaşama eylemidir.

Uyar şiirlerinde yaşamın, ölümle insanın elinden alınmasından dolayı ölüm korkar. Ona göre ölüm, bütün kahramanların gecesini bölen, yıkıcı bir değerdir. İnsanın ölüm anını karanlık bir gece olarak gören Uyar, ölümle birlikte yaşamının çıkmazını yaşar. Bu yüzden ölümü, herkesin korktuğu ürperdiği bir değer olarak görür. İnsanın korku ve ürperme duyduğu her durum ve olay, özgürlüğünün elinden alındığı bir durum yaratır.

1.2. “Ben” ve “Öteki”nin Eylemsel Özgürlüğü

Turgut Uyar’ın şiirlerinde özgürlük düşünsel boyutlarıyla irdelendiği gibi eylemsel boyutlarıyla da ele alınır. Herhangi bir kısıtlama ve zorlamaya bağlı olmadan kişinin kendini belirlemesi, seçme ve seçimlerde bulunması gibi değerleri içinde taşıması, insanın eylemlerinde özgürlük olgusunun önemini gösterir. İnsan, özgürlük duygusunu kendi “ben”ini ve “öteki ben”ini kavradıktan sonra eyleme dönüştürür. Bu bakımdan eylemsel özgürlük dış baskılardan, özellikle başka birinin baskısından bağımsız olarak kendi isteğine göre davranabilme özgürlüğüdür. Bu durum başka bir ifadeyle fizikî özgürlük ve özerklik anlamına gelir.

Uyar’ın şiirlerinde eylemsel özgürlük, şiir öznesinin kendi “ben”i ve “öteki ben”inin seçimleri sonrasında yaptığı eylemlerin görüntülerinden ibarettir. Şairin şiirlerinde yer alan anlatı kişilerinin “ben” ve “öteki” olma durumları eylemsel özgürlüğün ortaya çıkmasını sağlar;

*“Sen, şehir çocuğu,
Sen orospu çocuğu, hepiniz,
Toprağın nemli bekâretindesiniz.
Kitaplarda, türkülerdesiniz.*

*Hatıralarınız ıssız kasabalarda kaybolmuş,
Kiminizin kızı hizmetçi,
Kiminizin karısı metres tutulmuş,
Dünya nimetlerinden kırıntılar dışlerinizde..”*

(Uyar, 2015, Şehitler, 28).

Uyar'ın şiirinde kişiler “ben” ve “öteki” eylemsel baskıları sonucu, hayata tutunma kabiliyetini ve değerlerini yitirir. Şiirde kalabalıklar olarak nitelenen büyük şehir, orada yaşayan “ötekileşmiş” kimlikleriyle kendi “ben”ini ve içtenlik değerlerini kurmaya çalışan insanların özgürlüğü tahrip eder. Modern yaşamın metalaşan kapitalist yapısı, kendini şehirde kurmaya çalışan insanların üzerine bir karabasan gibi örter.

Şiirde yer alan “Karısı metres tutmuş” ibaresi, özgürlüğü ve mahremiyeti elinden alınan kişilerin yıkımını vurgular. Metres tutulan kadının evli olması, “ötekileşen” kimliklerin eylemsel görüntüsüdür. “Öteki”nin, “ben”in özgürlüğünü eylemleriyle kısıtlayıp onu ahlak dışı bir yaşama sürüklemesi, kadını pasif, onu bu yola iten kişileri ise aktif konuma getirir. Bu yönüyle fizikî özgürlük, yaşama katılmak isteyen insanların başkalarının “öteki” özgürlüklerini yaşama sorunsalı da yaratır.

Uyar'ın şiirlerinde Yekta, Azra ve Adile, toplumun baskılarından bağımsız hareket etmelerinden dolayı şiirde onların eylemsel özgürlükleri ele alınır. Adile'nin, kocasını Yekta ile Yekta'yı da Erhan ile aldatması, onun bütün baskılara rağmen kendi özgürlüğünü eyleme dönüştürdüğünü ortaya koyar. Nitekim Faliha, Şermin, Necla tarafından baskıya maruz kalan Adile, kendi cinsel arzularını eylemleriyle dışa vurur. Faliha'nın, Adile'nin kendi içsel arzularını dışa yansıtmamasını eleştirmesi, toplumsal normların kişileşmiş kimliği haline getirirse de Adile bu baskılara boyun eğmez ve kocasını, Yekta ve Erhan'la aldattır. Şiirde yasak aşk ahlak dışı da olsa eylemsel bir özgürlüktür. Şiir kişisi Faliha, Adile'nin mekândaki eylemsel özgürlüğünü;

“Faliha -Aşkın o yalnızlığı ellerinde ağzında nasıl belli

Nasıl o giysileri hüznü

Balkonlara sığdıramıyor her gün görüyorum.

İşte evindeyiz eşyalarına bile sinmiş”

(Uyar, 2015, Toprak Çömlek Hikâyesi, 158)

diyerek ifade eder. Adile'nin evindeki eşyalara sinen cinsel arzusu, içteki arzunun eylemler yoluyla dışa yansıttığını gösterir. Uzamdaki eşyaların insanın iç dünyasına göre anlam üretmesi, Adile'nin içindeki olması gerek diyen sesini eyleme dönüştürdüğünü belirtir. Bu durum, şiirin ilerleyen kısmında toplumsal bir dış baskı olarak Adile'ye yöneltirse de Adile yasak aşk yaşamaya devam eder. Hatta bu durumu mutluluk ve huzur kaynağı olarak görür.

“Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur” şiirinde de Yekta'nın, Gülbeyaz ile yaşadığı gizli aşk eylemsel bir özgürlük durumudur;

“Ne o beni kandırmıştı,

*Ne ben onu baştan çıkarmıştım, ikimiz de bildiklerimizin ötesine, buldukla-
rımızın üstüne çıkmak istemiştik. Bir noksanlığı vardı sanıyorduk bütün olanların
belki. Ama aslında bütünlüklerimize bahaneydik. Sinan uzaktaydı. Sinan çembe-
rimizin dışındaydı.”*

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldı-
ğında Söylediği Mezmurdur, 138).

Şiirde Yekta ve Gülbeyaz'ın birbirleriyle bütünlük kurması, başta Sinan'a, sonra toplumsal değerlere eylemsel olarak karşı gelişir. Yekta'nın, Gülbeyaz ile bütün dış baskılara rağmen birlikte olması, eylemsel açıdan özgür olma durumunu yaratır. Bu süreçte Gülbeyaz da bu eylemiyle kısa sürede özgürlüğünü ortaya koyar.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde kadınlar eylemsel özgürlüklerini baskı ve toplum-
sal normlar yüzünden yaşayamaz. Bu yüzden Uyar, kadınların “ben”i ve “öteki
ben”lerinin eylemsel olarak özgürlüklerinin kısıtlanmasını eleştirir;

*“-Adamlar kadınları alıp Arabistana götürürlerdi balkonlu evlere koyarlar-
dı gündüz işlerinde güçlerinde onların evlerde beklediğini düşünüp hızlanırlardı
onları kucaklardı, çocuk yaptırırlardı onlara.”*

(Uyar, 2015, (Bir Kantar Memuru İçin (İncil), 153).

Adamların kadınları Arabistan'a götürmeleri, kadınların kendi istemlerinin dışında zorlamayla götürüldüğünü açılar. Kadınların erkekler tarafından yaşam-
sal olarak kuşatılması, kadınların toplumsal hayatta eylemsel özgürlüğünü sınır-
lar. Kadınların evlerin balkon ve odalarından ibaret olan yaşamı, onların sosyal
açıdan özgürlük ve özerkliklerinin elinden alındığını belirtir.

Sonuç olarak Turgut Uyar'ın şiirlerinde eylemsel özgürlük, “ben” ve “öteki”nin yaşama dair katılım ve oluşlarını ortaya koyduğu gibi sosyal anlamda kısıtlanmışlıklarını da ifade eder.

2. “Ben ve Öteki”nin Özgürleş(me)me Durumu: Kaçış ve Benliğe Sığınma

İnsan kendi özgürlüğünü dış dünyaya aktardıkça içinde yaşadığı mekânda yeni tutunma noktaları kurar. İnsanın bireysel ve toplumsal olarak kendi gerçekleştirmesi, “ben ve öteki”nin özgür bir şekilde kendini keşfetmesi gerektirir. Ancak yaşamın metalaşması, insanın “ben”i ile “öteki” arasında çatışma yaşayarak özgürlük sorunsalı duyumsamasına neden olur. Bu yüzden insan ilk önce kendi iç özgürlüğünü, “ben”ini keşfetmeli, daha sonra toplumsal “ben”ini inşa etmelidir. Modern yaşamın insana sunduğu yeni imkânlar, onu mutlu kıldığı gibi onun özgürlüğünü de elinden alır. İnsanın zamanla kendi yarattığı nesneler dünyasının bir parçası olarak kendi “ben”ini ötelemesi, onun özgürlük alanlarını kendi olma ve yaşama biçimlerini tahrip eder. Tahrip edilen iç dünya ve nesneleşen dış dünya, bireyin yaşama ve kendine dair kaygılarını artırır. Bu açıdan hayata karşı tedirgin olan ve kaygı duyan birey, bir taraftan kendi benliğine dalarken bir taraftan da “öteki”nden kaçır. Kierkegaard “*insan hayvan ya da melek türünden olsaydı, kaygı içinde olmazdı, o bir sentez kaygı duymaya muktedir, kaygısı derinleştikçe kendisi de yücelir. Bu genelde düşünüldüğü gibi dışsal olana ilişkin, kişinin ürettiği bir kaygıdır.*” (Kierkegaard, 2003: 165) diyerek kaygının insanın kendini kurma ve gerçekleştirmedeki önemini ortaya koyar. Bu açıdan kaygı bütün kaçışların başlıca kurucu nedeni olduğu gibi aynı zamanda benliğe ve benlik alanlarına sığınmanın da nedenidir. Turgut Uyar'ın şiirlerindeki kaçış izleği, şiir öznesinin kaygıları sonrasında gerçekleşir.

2.1. “Ben”in Bir Sığınma Yeri Olarak Bilinçaltı ve Düşler

Uyar'ın “ben” ve “öteki ben”in içinde yaşadığı mekânın buradalığını şimdi de yaşayamaması, onun ötelere, bilinçaltına ve düşlere yönelmesine neden olur. Şairin kaçış durumunu varoluşsal bir sorunsal olarak ele aldığı şiirlerinde “ben” kendini ve içtenlik değerlerini keşfetmek için bilinçaltına sığınır. Nitekim “*Bilinçaltı, bilincin çağrısına uymayan ne varsa hepsini kapsadığı, ayrıca bilinçaltının derinleştirici bir eğilimi olduğu düşüncesini korursak, düşlerden, aşırı derinlikte ruhsal katmanda ortaya*” (Jung, 1997: 57) çıktığı yerdir. Uyar şiirlerinde içinde yaşadığı reel dünyadan bilinçaltına ve düşlerine sığınarak bir var olma düzlemi oluşturur.

Uyar'ın şiirlerinde "ben" ve "öteki ben" in bir sığınma alanı olarak kendi bilinçaltına çekilmesi, bilincin insanı kuşatan yapısındanadır. İnsanın bilinçlenip bireyselliğini kavradıkça etrafındaki nesne ve varlıkları kendine bir tehdit, "öteki" olarak görür. Sartre, "bilinçte varlığın yozlaşmasını" (Foulguie, 1998: 79) gerçeğin varlıkları çepeçevre sarmasına bağlar. Bu açıdan Uyar, kendi bilinçlendikçe sıkışmışlık, kuşatılmışlığını anımsar. Sıkışmışlık, kuşatılmışlıktan kurtulmak için de bilinçaltına yönelir. Uyar'ın şiirlerinde şiir öznesi "ben", kendi "içsel saydamlığını" (Mounier, 2007: 99) kendi bilinçaltı ve düşlerine yönelerek sağlar.

Uyar'ın bilinçaltına ve düşlere sığınması, onun içinde bulunduğu zaman, mekân ve düşüncelerden arındırır;

"Benim de kötü geçmedi çocukluğum

Geçende oturdum da düşündüm.

Her gününde bir başka tad bulduğum,

İstanbul'un bir kenar mahallesinde,

Veya Eskişehir de evimizdeyken.

Şöyle birkaç saat düşteyim sandım

Sanki rahat bir toprakmışım da, içime

Bir cemre düşmüş gibi ısındım."

(Uyar, 2015, Bahar Başlangıcında Düşünceler, 38).

İçinde bulunduğu mekân ve zamandan uzaklaşarak düşler iklimine geçiş, şiir öznesi "ben" in kendini özgür hissetmesine olanak sunar. Zira şiirde özne "ben" kendini düş evreninde arınmış ve kendi olmuş şekilde kurar. Ev ve düş, şiirde "ben" in kendini kurduğu evrendir. İstanbul ve Eskişehir' in mekânsal kuşatılmışlığından kurtuluş ev ve düş evreninde gerçekleşir. Şairin bu düş evreninde kendini mutlu hissetmesi, kaçış düzleminin onu kendi olmaya davet etmesindendir. Düş ve ev, bir sığınak olarak Uyar'ın kendi bilinçaltına yöneldiğini imler. Şiirde birkaç saat kendi "ben" i ile yüzleşen şair, bilinçaltını özgürlük diyarı olan kendi toprağına dönüştürür.

Uyar'ın şiirlerinde düş, bilinçdışının bir yansımasıdır. Carl Gustav Jung; *"düşler bilinçdışı ruhun ürünleridir. Bilincin keyfiliğinden kaçmış yalnız ve anlıktır. Saf bir doğaya ve doğal gerçeğe dayalıdır."* (Jung, 1997: 54) diyerek bilinçaltının bir kaçış ve sığınma yeri olduğunu belirtir. Uyar ise bu durumu "O Köy Yine Kendi Rüyasındadır" şiirdeki;

“Banarhev köyünde, muhtarın odasında

Düşlerimin ve insanların yanibaşmda

Sabahlara kadar uyudum..”

(Uyar, 2015, O Köy Yine Kendi Rüyasındadır, 41)

ifadeleri bu durumu doğrular. Anadolu'nun ücra bir köyünün kendi rüyasında olması, o köy ve orada yaşayanların kendi iç huzurunu gösterir. Şairin de kendi iç huzurunu bulduğu köy, düşlerin içtenliğinde insan sıcaklığını bulma arzusundadır. Şiir öznesi “ben”, bu köyde düşlerin sıcaklığında ilk defa insan olma mutluluğunu kavrar. Bu yönüyle düşlere sığınma; kaçış, özgür ve mutlu olmanın bir ön koşuludur. Banarhev köyü muhtarının evinde kurulan düşler, “ben”in kuşatılmışlık duygusundan kurtulduğu, kendini insan olarak bulduğu bir yerdir.

Uyar içinde yaşadığı mekânları bazen düş olarak anımsar. Mekânın düş olarak anımsanması, o mekânın düş gibi içtenlik, saflık ve doğallığı barındırmasındandır. Bu yönüyle düş aynı zamanda mekânsal olarak bir sığınma yeri haline gelir. Mekânın düş ile ilintili hale gelmesi içinde yaşanan gerçek dünyadan kopuş, kaçış ve özgür olma isteğindendir. Uyar, mekânda özgür olma isteğini düş mekânlarına taşıyarak mekânı içtenliğin evreni haline getirir;

“Kantar Köprü'nün başında

Oh dedim durdum.

Bu en güzel düşümdür benim,

Kış olsun, bahar olsun, yaz olsun

Melil mahzun çingiraklarıyla keçiler

Su içmeye gelecekler, biliyordum...”

(Uyar, 2015, Kantar Köprü Destanı'ndan, 53).

Şiirde Kantar Köprü, kış mevsiminin mekânıdır. Şiir öznesi “ben” modern yaşamın insanı kuşatan yapısından Kantar Köprüsü'nün onu düşlere davet eden yapısıyla kurtulur. Bir kurtuluş mekânı olan doğa, “ben”in kendi içsel özgürlüğünü bulduğu yerdir. Şiirde doğanın düşle ilintili hale getirilmesi, düşün de insanı kendine davet etmesinden dolayıdır. Nitekim insanın düşlerini düşünmesi, kendine dönmesi ve kendini gerçekleştirmesidir. “(Bir Kantar Memuru İçin) İncil” şiirinde yer alan dizeler;

*"Onun adı Azra'ydı
O korkak geyik yavrusu bayram arefesi
O söğüt gölgeleri akmaz sularda
Korkusuz iri iri düşler kiralıyordum ona
Baygın süryanî gözlerinden
Benim yanlış sanılarım daha sürüp gidecekti oysa"*

(Uyar, 2015, (Bir Kantar Memuru İçin) İncil, 146)

Yekta'nın, Azra üzerine kurduğu düşlerin, onun bilinçaltında bastırdığı duyguların yüzeye çıkmış olarak görüntü düzeyine taşınır. Şiirde düş, Azra'nın bir kadın olarak düş iklimini çağrıştırmasıdır. Yekta'nın bilinçaltında bastırdığı duygular, Azra'nın kimliğinde açılır. Cinsel içerikli erotik arzuların düşe benzetilmesi, şairin cinselliği bir sığınma noktası olarak görmesindendir. Bu yüzden Azra bir kadın olarak Uyar'ın bedenleşmiş bir sığınağıdır. Uyar'ın şiirlerinde kadın, cinselliğinden dolayı bir yuva ve sığınma yeridir;

*"Durgunluğumuzda iyiydik onunla benim dünyamız o kadardı çiçekler
vardı çocuklar vardı bu dünyada gizli resimler sokaklardan meydanlar-
dan geçilirdi sevmek gelir gider bir düş gibiydi yanmazdık serinlerdik."*

(Uyar, 2015, (Bir Kantar Memuru İçin) İncil, 148).

Turgut Uyar'ın şiirlerinde kadın sevilmenin, sevmenin ve düş kurmanın yeridir. Bu yüzden Uyar'ın şiirlerinde bir kaçış düzlemi olarak düş ve kadın "ben" in kendini kurmaya çalıştığı temel değerlerin başında gelir. Kadın ve düş arasında güçlü ilişkinin şair tarafından sık sık dile getirilmesi, insanın kendine sığınılacak içtenlik değerini yaratmasındandır. Uyar bu iki içtenlik değerini, bilincin fiili kuşatılmışlığından kurtulmak için bir kaçış olgusuna dönüştürür. Nitekim *"Turgut Uyar'ın şiirlerinde birey cinsellik aracılığıyla özgürleşir. Kadın ve cinselliğin "bir sığınak" olma durumu"* (Şenderin, 2003: 247) vardır.

Uyar'ın şiirlerinde kaçış, şehrin kuşatılmışlığından sıkılan ruhun, kendine özgü yeni mekânlar yaratmasını sağlar;

*"insanın kendini bir kentte sanması
denizaltında bir ülkedir
katlanır bükülür kıvrılır durur
aşkın başı hoş değil zamanla
çünkü ellerim ayaklarım suda"*

(Uyar, 2015, Parlak ve Kara, 529).

Kentli insanın kaçışlarının ilk yeri olan bilinçaltı, onun düşler kurmasını sağlar. Bu yüzden düş, bilinçaltına kaçışların simgesel adıdır. Bilinçaltına yöneliş, “öteki ben”in ya da bilincin görmezden geldiği “öteki”nin diyarıdır. Bu diyar, insanın kuşatılmışlıkları bir süre unuttuğu, salt kendi olduğu yerdir. Uyar da bilinçaltını dirimsel içgüdünün yeri olarak görür ve orada kendi varlığını kavramak için girişimlerde bulunur. Şiirde yer alan “*denizaltında bir ülke*” ibaresi bilinçaltını çağırıştır. İnsanın kendini bu kentte sanması ise sığındığı mekânın yani kentin gerçek olmaktan ziyade gerçeği çağırştırdığını ifade eder. Şiirde “*deniz altındaki ülke*” şairin kent yaşamından kaçarak bilinçaltında kurduğu ülkedir. Şair bu ülkeyi istediği gibi bükür, kıvrır ve yeniden kurar. Bu yönüyle bilinçaltı şair tarafından kaçışın mekânı ve yeni oluşların sığınağıdır.

Turgut Uyar’ın “Geyikli Gece, Göğsü Bakma Durağı, Biraz Daha, Gecelerde, Akşamüstü Rüyası, Durmak” adlı şiirlerinde bilinçaltı simgesel bir anlatımla ortaya konur. Bu şiirlerde bilinçaltının ürünleri yani değerleri, bilinç terimleriyle açıklanır. Kaçışın varoluşsal olarak ilk sığınağı olan bilinçaltı, bu yönüyle bilincin kıyılarında bir yığın şey bırakır. “Geyikli Gece” şiiri bu yönüyle bilinçaltında kurulan dünyanın metinsel bir yüzüdür. “Geyikli Gece” şiirinde gerçek dünyanın kuşatıcı yapısından bunalan ruh, bilinçaltının geniş ve yürekli yapısında kendisini inşa eder;

*“Ama ne varsa geyikli gecede idi
Bir bilseniz avuçlarınız terlerdi heyecandan
Bir bakıyorduk akşam oluyordu kaldırımlarda
Kesme avizelerde ve çıplak kadın omuzlarında
Büyük otellerin önünde garipsiyorduk
Çaresizliğimiz böylesine kolaydı işte
Hüznümüzü büyük şeylerden sanırsanız yanılırsınız
Örneğin üç bardak şarap içsek kurtulurduk
Yahut bir adam bıçaklasak
Yahut sokaklara tükürsek
Ama en iyisi çeker giderdik
Gider geyikli gecede uyurduk”*

(Uyar, 2015, Geyikli Gece, 115).

Şiirde özne “ben”in; “geçer giderdik geyikli gecede uyurduk” ifadesindeki “geyikli gece”, bilinçaltını çağırıştırır. Şairin kentli yaşamın tükenmişliğini, kendi bilinçaltında yarattığı ütopyik mekâna kaçarak silmeye çalışması, bilinçaltının sürekli olarak onda kendi olma durumunu çağırıştırır. Nitekim bütün kötülük ve olumsuzluklara rağmen “Geyikli Gece” Uyar’ın “ben”ini özgürlüğe taşır. Yabancı bir orman, su kenarı ve ağaçlar bilinçaltının göndergeleridir. Uyar, şiirde “orman, su ve gece” kavramlarıyla kaçış mekânını karanlık bir yapıya dönüştürür. Ancak bu karanlık evren Uyar’ın ruhunu özgürleştirir. Zira orman, su ve gece kavramları bilinçaltının temel değerleridir;

“Bir şehir akşamında herkes kaçışırken

Ormanlar bir çözülmeye bozulurken

Karanlığa kaniyle karşı duran

Kaniyle ısıtan, yalazlayan karanlığı

Yalnız ve dayanıklı gecelerinde üşüyen”

(Uyar, 2015, Biraz Daha, 338).

Şiirde şehrin insanı öteleyen yapısı, insanî kaçışları artırırken şair insanın da bu kaçışla çözüldüğünü ortaya koyar. Şiirde orman, toplumun sürekliliğini ifade ettiği gibi insanların kolektif bilinçaltını da simgeler. Şehrin kaçak yaşam ve kaçışların yeri olarak insanların kolektif bilinçaltını tahrip etmesi, bilinçaltını değişmeyen yapısının da bozulmasına neden olur. Şiirde bilinçaltının “karanlık ve kan” ile dolu olması, insanın sığınma yerlerinin kalmadığını ortaya koyar. Bu açıdan Turgut Uyar’ın şiirlerinde düş ve bilinçaltı, kaçışın düşünsel -mekânsal- düzlemidir. Şair, şehrin insanı kuşatan yapısından ve bilincin insana dayatmalarından kurtulmak için kaçış eylemini, ilk olarak düşlerine sığınmayla aşmaya çalışır.

2.2. “Ben”in Geçmişe ve Çocukluğa Sığınması

Turgut Uyar’ın şiirlerinde geçmişe duyulan özlem, içinde yaşanılan zamandan kaçma duygusundan kaynaklanır. Uyar, çocukluk ve geçmişi şimdinin elinde büyütürken kendine yeni kaçış alanları açar. Şairin çocukluğuna ve geçmişe dönmesi, içinde yaşanılan anın insanı kuşatmasındandır. Çocukluk ve geçmişe sığınma insanın bozulmamışlığı ve ilk durumlarına dönme isteğinden kaynaklanır. Zira çocuk hem gerçek hayatta hem de edebi eserlerde masumiyet ve saflığın simgesidir. Hayat içinde en fazla aranan ve ihtiyaç duyulan bu değer, “*gerek bilinçli olarak gerekse bilinçaltının etkisiyle samimiyet ve saflığın imgesi haline gelir.*” (Ulutaş-Süphandağı, 2013: 1397). Çocukluğun bir kaçış anına dönüşmesi, Uyar’ın şiirlerinde şimdiden kurtulmaya yönelik bir adımdır. Çocukluğa duyulan özlem bu yönüyle Uyar’ın şiirlerinde masumiyete ve mutluluğa açılan bir limandır;

*“Dağıtır iğrentimizin rüzgârı dağınık suratları. Bir hadımlar sonuçsuz yatmalarına dururlar. Oturur hain ellerimle kaşağılarım tombul sağrılı dişi atları. Dururlar. Ve esmerleşirler. Saçları çocukluğumun kestanele-
 rine uzar... Bir çocuklar açar belki çıkmaz sokakları.*

(Uyar, 2015, Ellerimde Bir Çalgı, 211).

Uyar'ın şiirlerinde çocuk kavramı, kentleşen insan yaşamının masumiyet bulduğu bir içtenlik değeridir. Uyar'ın dört çocuğunun olması, şiirlerinde çocuğun önemli ölçüde yer etmesini etkiler. Ancak şair şiirlerinde çocukluğa duyulan özlemi yaşamdan kaçma duygusu ile birlikte verir. “Ellerimde Bir Çalgı” şiirinde şair, hayatın dağınıklığını, cinsel arzu ve isteklerin bireyi kuşatmasını çocuk imgesinin saflığına sığınarak açıklar. Şehirli kadınların saçlarının “çocukluğunun kestane saçlarına” benzetilmesi, içinde yaşanılan an ve durumdan kendini kurtarmaya yöneliktir. Kadınların cinselleşen bedenleri, çocuk imgesiyle masumlaştırır.

“Göç” şiirinde ölümlü olmayı dünya bahçesinde yürümekle bütünleştiren şair, dünyanın bütün yıkıcılığını çocukluğun insanı yeniden kuran yapısında tahrip eder;

“ve sonra duvarları dibinde ölüdürdü.

Ölüm idi kolayca yenen kişiyi,

uzakta. Hayvanat Bahçesinde,

bir çocuk, bir öyküde, bir düşü, yürütürdü...”

(Uyar, 2015, Göç, 247).

Şiirdeki “bir çocuk, bir öyküde, bir düşü yürütürdü” dizesi, çocukluğun bir kaçış yeri düşler diyarı olduğunu ortaya koyar. Çocukluk anıları ve öyküleri ölümlü dünyada insanın sığınacağı, kendini yeniden kuracağı bir düzlemdir. Nitekim şair “Yapı” adlı şiirinde oğlu Hayri Turgut Uyar'ın bir çocuk olarak kendi bilincinde çağrıştırdığı değerleri ortaya koyar;

“bir çocuk -adı Hayri'ydi onun

bir çocuk için hayli büyük bir ad

ama büyüyecekti nasılsa

severdi adını ayrıca

-görmediği dedesinin adıyla-

Hayri çocuk”

(Uyar, 2015, Yapı, 535).

Oğlu Hayri Turgut ile çocukluk ve çocuk duygusunu şiire taşıyan Uyar, bir çocuğun yaşam öyküsünde bütün çocukların öyküsünü bulur. Hayri Turgut Uyar, şiirde şairin hem şiir öznesi hem de kendi öyküsüyle bütünleştirdiği çocuksu kaçışların kimliği haline gelir. Hayri Turgut Uyar, *“Turgut Uyar'ın oğlu olmak insana kendisinde olmayan özel bir şey vermiyor hiçbir şekilde. Hem herkesin babasıyla ilişkisi kendi içinde değerlidir ama bir taraftan da gurur duyuyordum babamla, hâlâ da duyuyorum. Çok severdim babamı, ... Bol bol oyun oynardık,”* (Akkoç, 2013: 169) diyerek babası Turgut Uyar'ı tanıtır. Şiirde bir şair olarak Uyar, Hayri Turgut'un kimliğinde kendi çocukluğu ve geçmişi hakkında bilgi verir.

Turgut Uyar, geçmişi içinde taşıdığı yaşanmışlıklardan dolayı önemli bir oluş anı olarak görür. Bu yüzden şiirlerinde şimdiden geçmişe doğru bir yönelim olduğu gibi aynı zamanda geçmişten şimdiye doğru da bir yönelim vardır;

*“Ne denmişse yalan hayat için,
İşte o, yaşandığı gibi sokaklarda.
Cümle geçmişimi aziz bileceğim
Turnam bir gün bırakmıyacağım seni
Yaşamak ve sevmek için ardarda,”*

(Uyar, 2015, Turnam, Bir Gün Bırakmıyacağım..., 45).

Şiirde Uyar'ın “ben”inin simgesi olan turna, kendini geçmişin bilge ve azizliğinde yeniden kurar. “Ben”in yaşama sevgisi geçmişin aziz hatıralarında büyür. Bu yüzden Uyar, geçmişe sığınarak içinde bulunduğu zamanın dışına çıkmaya çalışır;

*“Kızın hemen yanibaşından, ağaçlı
Bir yol uzanırdı, bir patika
Sonra, sonra bir gök, mavi
Bir deniz yemyeşil
Bir dudak geçerdi içimden upuzun seslerle
Bir gül açardı bilirdim, uzaklarda...
Bunlar hep geçmiş Elâgözlüm, geçmiş.”*

(Uyar, 2015, Bitmemiş Şiirler IV, 101).

Geçmişte yaşanmışlıkları “an”da yaşama, şimdiden geçmişteki yaşanmışlıklara sığınma anlamına gelir. Şairin anılarına sığınarak kendini özgür kılma arzusu,

içinde yaşanan hayatın bireyi ötelemesindendir. Şairin içinden geçirdiği “dudak” eski sevgilileri, sevgileri simgeler. Geçmişin bilinçaltındaki hatıralar ile şimdiye taşınma isteği, “ben”in içinde bulunduğu “an”dan kaçma arzusu, şiirlerinde çocuk ve çocukluğun önemli ölçüde yer etmesini sağlar;

*“Aklım hep geçmiş yazlara değiniyor “sis basmış kıyılarda parlak,
garip, beyaz çiçekler” bir yer baktım
Uzun uzun arkama atıyorum üstü biralı ufak masaları, kâğıt
capon fenerlerini “ben böyleyim”*

(Uyar, 2015, Kanada Menekşeli Uzun Balkon, 196).

Şiirde özgürlüğü geçmiş yazlara kaçarken bulan şair, anılarda kalan “parlak, sisli” “an”ları bir tutunma noktası olarak görür. Sonuç olarak Uyar’ın şiirlerinde çocukluk ve geçmişe sığınma, içinde yaşanan an ve mekândan kaçışı arttırır. Şair, çocukluğu ve çocukluk imgelerini şiirde geçmişin insanı kuran yapısında ortaya koyarak geçmişin temiz, bozulmamış saf anını inşa eder.

2.3. “Ben”in Kaçış Noktası Olarak Kadın

Uyar’ın şiirlerinde kadın, düş ikileminin temel değerini teşkil eder. Modernleşen bireyin kendini mekân ve zamanda “öteki” bırakması onun kendine yeni kaçış ve tutunma noktaları bulmasını gerekli kılar. Bundan dolayı Uyar’ın şiirlerindeki öz “ben”, kadını bir kaçış ve sığınma noktası olarak görür. Kadına yönelme cinsel açıdan özgür olma ve kendini kadının dünyasında var kılma durumunu ortaya çıkarır. Uyar’a göre şehirde kendini yalnızlığa ve tek başınalığa gömen insan, bu yalıtık durumu kadının bedeninde özgürlüğe dönüştürür. Şehir yaşamının şairin “ben”ini kısıtlaması, onu şehirden ve şehrin dayatmalarından kurtulma yolları aramaya iter. Bu süreçte kadın, Uyar’ın şiirlerinde kaçışın özgürlükçü yönü iken şehir, kaçışın nedenini oluşturur.

Uyar’ın şiirlerinde şehrin kuşatılmışlığından kaçış, şiirin öznesi “ben”i, kadını sığınma ve cinsellik nesnesine dönüştürmesine sebep olur;

*“Bir anda kendi kendime bulduğum mutlu gerçek
Bir kadın var beni onun iki eli iki gözü kurtarır
yaşamamaktan
Öyle hoşlanırım ki onunla yatmaktan utanırım artık
Sabahları acıkmayı ondan öğrendim”*

(Uyar, 2015, Kesiksiz Övgü, 122).

*“Bir korkuyorum yalnız kalmaktan bir korkuyorum
 Gündüzleri delice çalışıyorum geceleri kadınlarla
 yattıyorum”*

(Uyar, 2015, Kan Uyku, 123).

*“Öyle çalıştılar ki bir kadını hak ettiler şuralarda buralarda
 Sıcağıyla bir kadını, elleri ayakları doğurganlığıyla تنها
 Kadınlar bütün güçlerin vardığı, yeniden bir baktığımız
 dünyaya”*

(Uyar, 2015, O Zaman Av Bitti, 192).

Uyar'ın şiirlerinde kadın, şairin “ben”ini tamamlayan ve içsel bunalımların, yeniden varoluşların kimlikleşen yüzü olur. Kadın, şehrin insanı mutsuzluğa iten dünyasında şairin “ben”ini mutlu eden ona yaşama sevgisi verendir. Bu yüzden Uyar, kadını içsel yalnızlığın ve kaçışın sığınması noktası olarak görür. Korkuları ve yalnızlığını kadının dünyasında unutan şair, kadının dünyayı kuran kimliğinde kendini yeniden var kılar.

Uyar'ın şiirlerinde kadın, cinsel arzu ve yalnızlıkların da nedeni ve sonucudur. Şehir yaşamının şairin “ben”ini yalnızlığa itmesi, cinselliğin bilinçaltından bilince çıkmasına neden olur. Bu durum “ben”in şehirden kaçmasına, kendi cinsel evrenine sığınmasına sebep olur. Şehrin gürültüsünden kaçarak kendi içine çekilen “ben” artık kendi cinsel yaşamını evin içindeki odalara ve oradaki nesnelere yansıtır. Turgut Uyar'ın “ben”in cinsel arzusunu mekâna yansıtması, kaçışın psikanalitik boyutlu yapısını ortaya koyar. Dışarıdan içeriye doğru yönelen Uyar, bu yönelişle sokak, mahalle ve şehirden kaçışın yeri haline getirdiği kadını, odayı ve eşyaları cinselliğin sindiği nesnelere dönüştürür;

*“Herkesin önce bir cinselliğe yatkın cömertliği
 havalandırırdı odaları, söylevleri, kervansarayları ve her yeri”*

(Uyar, 2015, Baharat Yolu, 379).

*“Bir kadınla bir erkeğin olduğu bir odada
 Bir kadınla bir erkeğin,
 bir kadınla bir erkek olduğu
 Ellerin ve omuzbaşlarmm
 birbirini bulduğu.”*

(Uyar, 2015, Hızla Gelişecek Kalbimiz, 333).

Şiirde Uyar, kadını cinsel çağrışımlarla anımsar. Kadının sığınma yeri olarak “ben”in kaçışlarının odak noktası olması, şehirdeki “ben”in kadının dünyasına kaçarak orada salt bir var olma alanı kurmasını sağlar. Bu yönüyle Uyar’ın şiirlerinde cinsellik ve kadın şehirden kaçma arzusu olan bireyin sığındığı, kendini kavradığı bir evrendir.

SONUÇ

Turgut Uyar, varoluşsal tutunma çabalarını özgürlük duygusuyla bütünleştirerek şiir evrenine taşır. Uyar’a göre özgürlük, varoluşu belirlenmemiş bilinci ve bilgisine varmaktır. İnsanın kendisini belirleyen varoluşunun bilincine varamaması, şairin “ben”i ve “öteki ben”ini varoluşsal açıdan sorgulamasına neden olur.

Uyar’a göre özgürlük, varoluşunun belirlenmemiş bilinci ve bilgisine varmaktır. İnsanın kendisini belirleyen varoluşunun bilincine varamaması, şairin de kendi “ben”i ve “öteki ben”ini bir varoluş olarak ortaya çıkarmasını sağlar. Uyar’ın şiirlerinde özgürlük “öteki”nin kolektif taleplerine kulak vererek içinde yaşadığı dünyayı anlamlı kılar. Uyar’ın şiirlerinde özgürlük, varoluşçuların özgürlük anlayışı çerçevesinde gelişir.

Uyar’ın şiirlerinde özgürlük duygusu, absürdün bilincine varan insanın kendine sınırlar çizip eylemlerde bulunmasını gerektirir. Şair kendi olma sorumluluğunu özgürlük olgusu ile bütünleştirirken varlığın kendi özünü kavramaya çalışır. Bu bakımdan Uyar’ın şiirlerinde varlığın kendisi için özgürlük, bireyin kendi varlığını keşfetme sürecidir.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde düş ve bilinçaltı, kaçışın düşünsel -mekânsal- düzlemidir. Şair, şehrin insanı kuşatan yapısından ve bilincin insana dayatmalarından kurtulmak için kaçış eylemini düşlere sığınarak aşmaya çalışır.

Sonuç olarak Uyar’ın şiirlerinde düş, bilinçaltı, çocukluk ve geçmişe sığınma, içinde yaşanılan an ve mekândan kaçışı arttırır. Şair, çocukluğu ve çocukluk imgelerini şiirde geçmişin insanı kuran yapısında ortaya koyarak geçmişin temiz, bozulmamış saf anını inşa eder.

KAYNAKÇA

- ADUGİT, Yavuz (2013), “Özgürlüğün Kısa Tarihi”, Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi, S. 16, s. 63-93.
- ARSLAN, Fatih (2012), “Yitik Kentin Kapalı, Huzursuz Şairi: Turgut Uyar”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 10, s. 1-8

*Turgut Uyar'ın Şiirlerinde
“Ben ve “Öteki”nin Özgürlük ve Kaçış İtkisi*

- BESNIER, Jean Micheal (2016), “*Bilimlerin İlerlemesi Özgürlük ve Eşitliği Uzlaştırabilir Mi?*”, Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik, Liberty Equality and Fraternity (Edt. İsmail Serin), Asa Kitap, Bursa, s.49-56
- BUMİN, Tülin (2001), HEGEL, *Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- FOULGUË, Paul (1998), *Varoluşçunun Varoluşu*, (Çev. Yakup Şahan), Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul.
- FROMM, Erich (1985), *Sevme Sanatı*, (Çev. Işitan Gündüz), Say Yay., İstanbul.
- FROMM, Erich (1994), *Erdem Mutluluk, Ahlak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Ayda Yörükkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- FROMM, Erich (2012), *Özgürlük Olgusu*, (Çev. Sedat Erdemli), Altınpost Yay., Balıkesir.
- GENÇTAN, Engin (1997), *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Davranışlar*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- JUNG, Carl Gustav (1997), *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*, (Çev. Engin Büyükinall), Say Yay., İstanbul.
- KARAKAYA, Talip (2016), “*Varoluşçu Felsefede “Başkası ve Özgürlüğün Sınırı Problemi”*”, Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik, Liberty Equality and Fraternity, (Edt. İsmail Serin), Asa Kitap, Bursa, s. 89-91.
- KIERKEGAARD, Søren (2003), *Kayı Kavramı*, (Çev. Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- MOUNIER, Emmanuel (2007), *Varoluş Felsefesine Giriş*, Say Yay., İstanbul.
- SARTRE, Jean Paul (2010), *Varlık Hiçlik, Fenomonolojik Ontoloji Denemesi*, (Çev. Turhan Ilgaz-Gaye Çankaya Eksen), İttaki Yay., İstanbul.
- ULUTAŞ, Nurullah- SÜPHANDAĞI, İsmail, (2013), “*Çocuk İmgesinin Cahit Zarıfoğlu ve Paul Edward’ın Şiirlerinde Kullanımı*”, Turkish Studies, Vol. 8/4, s. 1395-1406.